

УДК 342.951(477):355.211.2

В.М. Александров

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Харків

ПОРЯДОК ЗАРАХУВАННЯ ТА ТЕРМІН ПЕРЕБУВАННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ВІЙСЬКОВІЙ СЛУЖБІ

В статті на основі аналізу законодавства України з військових питань, сучасних наукових досліджень та поглядів пропонується визначення поняття «спосіб комплектування», його види, аналізуються підстави виникнення військово-службових правовідносин. Аналізуються питання правового регулювання зарахування та терміну перебування громадян України на військовій службі

Ключові слова: військово-службові правовідносини, спосіб комплектування, військові формування, контракт, категорії військовослужбовців, проходження військової служби, юридичний факт.

Вступ

Постановка проблеми. Питання правового регулювання зарахування та терміну перебування громадян України на військовій службі має суттєве значення для визначення часу з якого виникають та припиняються військово-службові правовідносини між громадянином та державою. Крім того, на підставі аналізу діючого законодавства України з військових питань, необхідно з'ясувати мету, порядок зарахування громадян на військову службу та основні способи комплектування Збройних Сил, інших військових формувань військовослужбовцями в залежності від виду військової служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На цей час юридична сутність військової служби як особливого виду державної служби в Україні залишається недостатньо дослідженою. Повне і всебічне висвітлення у науковій літературі [2 – 5, 9] її особливостей ще не здійснено. У зв'язку з цим актуальним є проведення дослідження питань, що стосуються порядку зарахування громадян на військову службу, часу виникнення статусу військовослужбовця.

Формулювання мети статті. На підставі аналізу Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України», інших нормативно-правових актів з військових питань, аналізу сучасних наукових поглядів визначити: порядок зарахування громадян України на військову службу; підстави виникнення військово-службових відносин між громадянами та державою, їх зміст.

Викладення основного матеріалу

Порядок зарахування громадян на військову службу визначається Конституцією України [1], Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» [6], Указом Президента України «Про затвердження Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» № 1153/2008 від 10.12. 2008 р. [7] та іншими нормативно-правовими актами.

Зарахування громадян на військову службу має на меті комплектування Збройних Сил особовим складом. На думку Є.Я. Кравця Б.В. Старова, під комплектуванням слід розуміти встановлену та врегульовану законодавством держави систему заходів щодо забезпечення Збройних Сил особовим складом. Авторі не акцентують увагу на тому, в який спосіб це здійснюється [4, 9].

В Україні встановлено два способи комплектування Збройних Сил військовослужбовцями: 1) призов громадян на військову службу; 2) за контрактом. Тобто в обов'язковому порядку – шляхом призову на підставі указів Президента України та у добровільному – за власним бажанням у встановленому законодавством порядку.

Таким чином, спосіб комплектування – це встановлений та санкціонований державою на основі діючого законодавства порядок залучення громадян на службу у Збройні Сили України, інші військові формування з метою виконання покладеного на них обов'язку щодо збройного захисту держави. У мирний час основним способом комплектування Збройних Сил поки що є призов на строкову військову службу таких категорій військовослужбовців, як солдати, матроси, сержанти та старшини. Офіцерами, прапорщиками та мічманами, у тому числі військовослужбовцями-жінками, комплектування здійснюється за контрактом, тобто на добровільній основі. Під час проведення мобілізації у воєнний час комплектування Збройних Сил та інших військових формувань усіма категоріями військовослужбовців здійснюється на підставі призову за мобілізацією відповідно до закону та наступних призовів.

Після зарахування на службу громадяни стають суб'єктами військово-службових правовідносин. Проходження служби включає її здійснення, систему підбору, підготовки та розстановки кадрів, їх забезпечення (матеріальне, речове, продовольче) тощо. Як вказує Д.М. Бахрах, проходження – це динаміка службового статусу особи, яка обіймає державну посаду, його кар'єра [2].

Основними елементами проходження військової служби є: виконання військовослужбовцями обов'язків військової служби; призначення на військові посади і переміщення по службі; підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації; присвоєння та позбавлення військових звань, пониження та поновлення у військових званнях; проведення атестації; надання відпусток.

Громадяни України, як раніше зазначалося, залучаються до військової служби як за призовом, так і мають право вступати до військової служби у добровільному порядку, при дотриманні певних умов. А.Ф. Ноздрачов як умови вступу на державну службу має на увазі фактичні обставини, які мають юридичне значення, саме за їх наявності й можуть виникнути державно-службові відносини [5].

Підставами виникнення військово-службових відносин є:

- а) наявність передбачених законодавством умов;
- б) дотримання нормативно визначеного порядку;
- в) наявність юридичного акта, з яким пов'язується виникнення військово-службових правовідносин. Виникнення військово-службових відносин можливе лише у разі одночасної наявності вказаних обставин.

Аналіз чинного законодавства з військових питань дає підстави стверджувати, що призов або добровільний вступ на військову службу являє складну систему юридичних фактів, що необхідні для виникнення військово-службових відносин. Для громадян, які залучаються на військову службу за призовом, це є однією з форм реалізації ними військового обов'язку та за контрактом – на основі добровільного прийняття на себе обов'язків щодо здійснення цілей, функцій і вимог держави шляхом заміщення військових посад, що введені у державних органах, організаціях та установах. На нашу думку, вони саме тим і відрізняються від державно-службових відносин, що виникають у державних службовців цивільних органів, від трудових правовідносин, які є за своєю природою приватноправовими і виникають на підставі трудового договору.

Відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» для призову громадян на військову службу необхідна наявність українського громадянства, належного стану здоров'я, досягнення встановленого законом віку, відсутність підстав для відстрочки від військової служби або встановленої законом підстави звільнення від неї [4].

Для фактичного виникнення військово-службових відносин необхідна наявність юридичного факту, пов'язаного з початком військової служби – набрання чинності контрактом про її проходження.

Отже, під умовами виникнення військово-службових відносин слід розуміти певні юридичні вимоги, що ставляться до особи, яка вступає на військову службу за призовом або у добровільному порядку. Їх можна класифікувати таким чином:

а) загальні – громадянство; досягнення встановленого віку; придатність за станом здоров'я; професійно-психологічні якості;

б) спеціальні – освіта; рівень професійної та фізичної підготовки.

Важливим уявляється визначення часу виникнення військово-службових відносин, оскільки цим фіксується перехід громадянина із загальногромадянського статусу у військово-службовий, що створює для нього ряд нових відносин до держави. Під військово-службовими правовідносинами розуміються правові відносини, що виникають у зв'язку з організацією та функціонуванням військової служби [3]. Призов громадян на строкову службу здійснюється на підставі Указу Президента України, який є публічно-правовим актом та визначає необхідність виконання військового обов'язку в формі проходження військової служби для осіб, що досягли призовного віку [6]. Указ не породжує виникнення військово-службових відносин, але є підставою для їх виникнення. Громадянин стає військовослужбовцем з притаманним йому правовим статусом, набуває певних прав, обов'язків та відповідальності з дати початку проходження служби — за призовом це день відправлення у військову частину із військового комісаріату для проходження строкової військової служби [6]. Для офіцерів, залучених до військової служби із запасу, виникнення військово-службових відносин пов'язується з днем зарахування до списків особового складу військової частини [6]. З цього часу на них починає поширюватися дія законодавства, статутів Збройних Сил України, інших нормативно-правових актів про обов'язки, права та відповідальність військовослужбовців.

Строки військової служби встановлюються в календарному обчисленні з урахуванням виду військової служби, категорії військовослужбовців, виду Збройних Сил або інших військових формувань, освіти громадян, способу залучення до служби. Наприклад, для військовослужбовців, що проходять строкову військову службу в Збройних Силах та інших військових формуваннях, строк служби встановлено до 12 місяців; для тих, що проходять її на кораблях, суднах і в берегових частинах бойового забезпечення Військово-Морських Сил та Морської охорони Державної прикордонної служби України, – до 18 місяців; для осіб, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціаліста або магістра, – до 9 місяців; для осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, – до 18 місяців [6].

У повному обсязі військово-службові відносини виникають із зарахуванням осіб до списків військової частини, прийняттям Військової присяги та призначенням на військову посаду.

Ще однією підставою виникнення військово-службових відносин відповідно до закону є добровільний вступ за контрактом для осіб, які обрали військову службу як свою професійну діяльність.

Порядок прийняття на військову службу за контрактом визначається ч.1 ст. 20 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Так на військову службу за контрактом можуть бути прийняті громадяни, які пройшли професійно-психологічний відбір і відповідають установленим законом вимогам проходження військової служби: стан здоров'я, вік, освіта тощо. Посади, які можуть бути заміщені за контрактом, визначені залежно від віку, строку служби і освіти.

За власним бажанням військовозобов'язаних та жінок, що приймаються на військову службу за контрактом, їх служба розпочинається з дня зарахування до списків особового складу військової частини [8]. Юридичним фактом початку військової служби за контрактом курсантів, слухачів вищих військових навчальних закладів вважається день видання наказу про призначення на посаду, а як офіцера – дата присвоєння офіцерського звання після закінчення військового навчального закладу.

У контракті про проходження військової служби встановлюються строки служби, основні права, обов'язки сторін та гарантії після її припинення. Основне призначення контракту – юридичне оформлення відносин військової служби.

Таким чином, можна констатувати, що військово-службові відносини у громадян, які вступають на військову службу добровільно, виникають не з часу підписання контракту про військову службу, який є підставою для видання наказу по особовому складу про зарахування особи до Збройних Сил України і призначення на посаду, а з моменту набрання ним чинності, про що оголошується у наказі відповідної військової посадової особи.

У повному обсязі військово-службові відносини виникають із зарахуванням осіб до списків військової частини, прийняттям Військової присяги та призначенням на військову посаду.

Висновки

1. Спосіб комплектування – це встановлений та санкціонований державою на основі діючого законодавства порядок залучення громадян на службу у Збройні Сили України, інші військові формування з метою виконання покладеного на них обов'язку щодо збройного захисту держави.

2. Основними елементами проходження військової служби є: виконання військовослужбовцями обов'язків військової служби; призначення на війсь-

кові посади і переміщення по службі; підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації; присвоєння та позбавлення військових звань, пониження та поновлення у військових званнях; проведення атестації; надання відпусток.

3. Підставами виникнення військово-службових відносин є: а) наявність передбачених законодавством умов; б) дотримання нормативно визначеного порядку; в) наявність юридичного акта, з яким пов'язується виникнення військово-службових прав і відносин.

4. У повному обсязі військово-службові відносини виникають із зарахуванням осіб до списків військової частини, прийняттям Військової присяги та призначенням на військову посаду.

Список літератури

1. Конституція України // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Бахрах Д.Н. Административное право России: учеб. для вузов / Д.Н. Бахрах. – М.: Изд. группа «НОРМА-ИНФРА М», 2000. – 241 с.
3. Корж І.Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І.Ф. Корж. – К., 2004. – С. 8.
4. Кравець Є.Я. Збройні Сили як гарант національної безпеки України / Є.Я. Кравець // Конституційне право України: підручник / за заг. ред. В.Ф. Погорілка. – 2-ге вид. – К.: Наук. думка, 2000. – 707 с.
5. Ноздрачев А.Ф. Государственная служба : учеб. для подгот. гос. служащих / А.Ф. Ноздрачев. – М.: Статут, 1999. – 316 с.
6. Про військовий обов'язок і військову службу : в ред. Закону України від 04. 04. 2006 р. № 3597-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 38. – Ст. 324.
7. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: затв. Указом Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 95. – Ст. 3129.
8. Про затвердження інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Наказ Міністра оборони України від 19.05.2009 р. № 170 // Офіц. вісн. України. 2009. – № 38. – Ст. 1284.
9. Старов Б.Ф. Всеобщая воинская обязанность и комплектование вооруженных сил личным составом / Б.Ф. Старов // Основы советского права: учебник / В. П. Антонов, Н. В. Артамонов, И.Н. Арцибасов и др.; под ред. Н.И. Кузнецова, В.А. Дзюбы. – М.: Воениздат, 1991. – 38 с.

Надійшла до редколегії 28.10.2010

Рецензент: канд. техн. наук, доц. А.І. Куртов, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Харків.

ПОРЯДОК ЗАЧИСЛЕНИЯ И СРОК ПРЕБЫВАНИЯ ГРАЖДАН УКРАИНЫ НА ВОЕННОЙ СЛУЖБЕ

В.М. Александров

В статье на основе анализа законодательства Украины по военным вопросам, современным научным исследованиям и взглядам, предлагается определение понятия «способ комплектования», его виды, анализируются основания возникновения военно-служебных правоотношений. Анализируются вопросы правовой регуляции зачисления и срока пребывания граждан Украины на военной службе

Ключевые слова: военно-служебные правоотношения, способ комплектования, военные формирования, контракт, категории военнослужащих, прохождения военной службы, юридический факт.

ORDER OF PUT AND TERM OF STAY OF CITIZENS OF UKRAINE ON MILITARY SERVICE

V.M. Aleksandrov

In the article on the basis of analysis of legislation of Ukraine on soldiery questions, modern scientific researches and looks, determination of concept «Method of completing», his kinds, is offered, the grounds of origin of military training legal relationships are analysed. The questions of the legal adjusting of put and term of stay of citizens of Ukraine are analysed on military service

Keywords: *military training legal relationships, method of completing, soldiery formings, contract, categories of servicemen, passing of military service, legal fact.*